

D-r Vladimir Čolović*

UGOVOR O OSIGURANJU U UREDBI EU „RIM I“

UDK 341.922/.94:368

Apstrakt

Ugovor o osiguranju je specifičan ugovor, što, u sebi, podrazumeva zajednicu rizika i štetni događaj, odnosno, osigurani slučaj. Zbog toga rešavanje sukoba zakona, kod ovog ugovora, zahteva definisanje posebnih pravila. U pravu EU, Uredba 593/2008 definiše pravila za određivanje merodavnog prava za ugovor o osiguranju. Ugovor o osiguranju se ranije regulisao Direktivama koje su se bavile usklađivanjem zakona, uredbi i ostalih dokumenata u oblasti direktnog osiguranja, ali na nekompletan način. Regulisanje ugovora o osiguranju u Uredbi 593/2008 je posledica potrebe za kompletiranjem pravila i uniformnim regulisanjem ove materije. Regulisanje ugovora o osiguranju u navedenoj Uredbi ima svoje nedostatke, ali predstavlja veliki korak u odnosu na ranije regulisanje ove materije u Rimskoj konvenciji i pomenutim Direktivama. U Srbiji se merodavno pravo za ugovor o osiguranju uređuje pravilima definisanim u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu, koja to čine na neadakvatan način.

Ključne reči: *ugovor o osiguranju, Uredba 593/2008, sukob zakona, merodavno pravo, rizik, osiguravač, osiguranik.*

1. UOPŠTE O UREDBI 593/2008

Uredba o merodavnom pravu za ugovorne obaveze („Rim I“) br. 593/2008 od 17.juna 2008.godine (dalje: Uredba 593/2008)¹ definiše pravila kojima se rešava sukob zakona kod ugovornih obaveza u građanskim i trgovačkim stvarima. Uredba 593/2008 stupila je na snagu dvadesetog dana od dana njenog objavljivanja u Službenom listu EU, a primenjuje se od 17.decembra 2009.godine. Uredba 593/2008 određuje pravila za pojedine ugovore, kao što su ugovor o prevozu robe i putnika, potrošački ugovor, individualni ugovor o radu, ugovor o osiguranju, kao i opšta, zajednička, pravila koja se primenjuju i na druge ugovore. Pre nego što posvetimo pažnju pravilima koja rešavaju sukob zakona kod ugovora o osiguranju, predstavicemo odredbe ovog akta, koje regulišu izbor merodavnog prava, uopšte.

Na prvom mestu, Uredba 593/2008 određuje da se ugovor reguliše, pre svega, izborom prava od strane stranaka u ugovoru. Autonomija volje mora biti izražena jasno, upotrebjenim izrazima u ugovoru ili po okolnostima slučaja.

* Profesor, Institut za uporedno pravo, Beograd, R. Srbija

¹ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) Official Journal of the European Communities L 177, 04.07.2008., p.6-16

Stranke mogu izabrati pravo za ceo ugovor ili njegov deo. Ukoliko su svi elementi ugovora vezani za neku drugu zemlju, a ne zemlju, čije su pravo izabrale stranke, tada izbor stranaka neće prejudicirati primenu odredaba prava te druge zemlje, koje ne mogu biti derogirane sporazumom. Kada su svi ostali elementi ugovora locirani u jednoj ili više zemalja članica, izbor nekog drugog merodavnog prava od strane stranaka, neće prejudicirati primenu odredba prava Zajednice, kada su uključene u pravo zemlje članice, a što ne može biti derogirano sporazumom².

Kod određivanja merodavnog prava u odsustvu autonomije volje, Uredba 593/2008 primenjuje teoriju karakteristične prestacije. Navešćemo na koji način se, pomoću ove teorije, određuju pravila za pojedine ugovore: a) za ugovore o prodaji robe, merodavno pravo će se odrediti po pravu mestu sedišta prodavca; b) za ugovor o pružanju usluga, odrediće se pravo po mestu, gde pružalac usluga ima svoje sedište; c) za ugovor koji se odnosi na nepokretnosti, merodavno pravo će se odrediti po mestu gde se nalaze nepokretnosti; d) ugovori o distribuciji regulisaće se po mestu gde distributer ima sedište; e) merodavno pravo za ugovore o prodaji na aukciji odrediće se po pravu zemlje, u kojoj se odvijala aukcija. Ako nije predviđeno pravilo za neki ugovor ili kada je ugovor moguće regulisati sa više elemenata navedenih u ovoj odredbi, tada će se merodavno pravo odrediti po sedištu ili prebivalištu stranke koja je dužnik karakteristične obaveze (prestacije). Međutim, Uredba 593/2008 predviđa i situacije, kada je neki ugovor bliže povezan sa nekom drugom zemljom, a ne onom u kojoj se nalazi činjenica vezana za karakterističnu prestaciju. Tada će se pravo odrediti po pravu zemlje sa kojom je ugovor bliže povezan. Ne samo to, ako se pravo ne može odrediti po navedenim pravilima, tada će se primeniti merodavno pravo zemlje, sa kojom je ugovor najbliže povezan³. Ovdje moramo da primetimo način na koji Uredba 593/2008 primenjuje teoriju karakteristične prestacije. Naime, kod nekoliko ugovora merodavno pravo se određuje po sedištu, odnosno, po mestu nalaženja stvari. Teorija karakteristične prestacije određuje merodavno pravo po karakterističnoj činidbi nosioca karakteristične obaveze u jednom ugovornom odnosu. Određivanje merodavnog prava, po ovoj teoriji, ne opredeljuje ni državljanstvo, odnosno, državna pripadnost ugovornih strana, ni njihovo sedište ili centar delatnosti, nego ona činidba, koja je bitna za izvršenje ugovora.

Merodavnim pravom za ugovorne obaveze, određenim po Uredbi 593/2008, regulisaće se i: tumačenje ugovora, izvršenje ugovora, mere koje sud može preduzeti za sprečavanje potpune ili delimične povrede obaveze, kao i za sprečavanje i ograničenje štete⁴.

Uredba 593/2008 uređuje i situaciju, kada ugovor zaključuju zastupnici ugovornih strana. Naime, ugovor koji je zaključen između lica, čiji su zastupnici bili u istoj zemlji u vreme zaključenja istog, formalno je punovažan, ako ispunjava

² Čolović V., Uredba Evropskog parlamenta i Saveta br.593/2008 o merodavnom pravu za ugovorne obaveze (Rim I), časopis Evropsko zakonodavstvo 25-26/08, Beograd 2008., str. 14; član 3. Uredbe 593/2008

³ Član 4. Uredbe 593/2008

⁴ Član 12. Uredbe 593/2008

uslove po pravu koje je određeno po odredbama Uredbe 593/2008 ili po pravu zemlje, u kojoj je ugovor zaključen. Sa druge strane, ako je ugovor zaključen između lica, čiji su se zastupnici nalazili u različitim zemljama u vreme zaključenja istog, on će biti formalno punovažan, ako ispunjava uslove po pravu koje je određeno po odredbama Uredbe 593/2008 ili po pravu jedne od zemalja, u kojoj su jedna od stranaka ili njen zastupnik bili prisutni u vreme zaključenja ugovora ili, najzad, po pravu, gde je jedna od stranaka imala prebivalište (sedište) u vreme zaključenja ugovora⁵.

Uredba 593/2008 ne može sprečiti primenu prava foruma, ako su one prinudne⁶. Ukoliko je ugovor zaključen između lica koja su u istoj državi, lice koje ima poslovnu sposobnost po pravu te države, može se pozvati na poslovnu nesposobnost po pravu druge države, jedino ako je druga ugovorna strana znala ili morala znati za navedeno⁷. Predviđena su i pravila o subrogaciji, tako da, ukoliko treće lice ispuni obavezu prema poveriocu, odnosno, licu, koje ima zahtev proistekao iz ugovorne obaveze, ono će imati pravo zahteva prema dužniku, što će se urediti po pravu koje uređuje taj odnos⁸. Ako poverilac ima zahtev prema više lica, koja su odgovorna po istom zahtevu, a jedan od dužnika je isplatio poverioca u punom iznosu ili delimično, pravo regresa tog dužnika prema ostalim solidarnim dužnicima biće uređeno po pravu merodavnom za ugovornu obavezu tog dužnika prema poveriocu⁹.

Uredba 593/2008 određuje sedište kompanija i sličnih institucija kao mesto, u kome se nalazi centar uprave. Kao sedište ostalih lica, određuje se mesto poslovne aktivnosti, odnosno, mesto poslovanja. Ukoliko se radi o filijalama, odnosno, poslovnica, tada se kao njihovo sedište određuje mesto, u kome se one nalaze. Za određivanje merodavnog prava po sedištu bitan je momenat zaključenja ugovora. Uredba 593/2008 predviđa veoma interesantna rešenja. Postoji nekoliko mogućnosti za određivanje sedišta pravnih lica, ali izdvajaju se dva rešenja – mesto osnivanja (registracije) i mesto gde se nalazi stvarno sedište. Možda bi mesto centra uprave trebalo definisati kao stvarno sedište. Osim toga, Uredba 593/2008 vezivanjem određivanja merodavnog prava po sedištu za trenutak zaključenja ugovora, rešava mobilni sukob zakona¹⁰. Posebno se naznačava prebivalište (redovno boravište) fizičkih lica kod pojedinih ugovora.

Uredba 503/2008 isključuje primenu ustanove uzvraćanja i upućivanja, odnosno, renvoi. To znači da se primena prava zemlje članice, koje je određeno ovom Uredbom, odnosi na materijalno pravo te zemlje, a ne i na pravila Međunarodnog privatnog prava. Time je isključena mogućnost primene kolizionih normi zemalja članica¹¹.

⁵ Čolović V., nav.delo, str. 16; član 11. Uredbe 593/2008

⁶ Član 9. Uredbe 593/2008

Navedena pravila su opšta i primenjuju se na sve ugovore. No, Uredba 593/2008, kao što smo rekli, sadrži i posebna pravila za rešavanje sukoba zakona kod ugovora o osiguranju. Analiziraćemo ta pravila, kao i pravila jednog norveškog akta u ovoj oblasti, a posvetićemo pažnju i regulisanju sukoba zakona kod ugovora o osiguranju u zakonodavstvu Srbije.

2. UGOVOR O OSIGURANJU I SUKOB ZAKONA

Ugovor o osiguranju je jedan od ugovora kojim se sadašnje pravo EU bavi mnogo detaljnije, u odnosu na ranije regulisanje. Put do definisanja pravila koja uređuju merodavno pravo za ugovor o osiguranju bio je veoma dugačak, obzirom da se ova materija regulisala u različitim izvorima, odnosno, različitim Direktivama donesenim u okviru EU. Želja za ujednačavanjem i detaljnim regulisanjem ove oblasti nije do kraja ispunjena. Postoje određeni nedostaci, koji se tiču definisanja određenih tačaka vezivanja, kao i određenih propusta, koji se odnose na regulisanje pojedinih ugovora o osiguranju¹².

Kad govorimo o sukobu zakona kod ugovora o osiguranju, imamo na umu određivanje relevantnih činjenica kod svake vrste ugovora o osiguranju, a posebno one, koje određuju merodavno pravo, koje će regulisati prava i obaveze iz tog ugovora. Zakonodavstvo EU, kao i druga, unutrašnja, nacionalna, zakonodavstva, na prvom mestu, razlikuju neživotna i životna osiguranja. Osim njih regulišu se i ugovori koji se odnose na obavezno osiguranje. Osnovna relevantna činjenica, odnosno, tačka vezivanja kod ugovora o osiguranju, jeste sedište ili prebivalište ponudioca osiguranja. Ova tačka vezivanja se definiše kao pravilo koje se primenjuje u nedostatku izbora prava od strane stranaka i nemogućnosti primene teorije „najbliže veze“. Međutim, iako se ova tačka vezivanja definiše i u zakonodavstvu EU, mora se reći, da ona nije uvek primenljiva, tako da su i raniji akti EU, kao i sadašnje pravo EU, definisali niz tačaka vezivanja za određivanje merodavnog prava kod ugovora o osiguranju, u zavisnosti, o kojoj se vrsti ugovora radi, kao i da li se rizik vezuje za zemlju članicu EU ili je isti vezan za neku drugu zemlju.

2.1. Specifičnosti ugovora o osiguranju

Ugovor o osiguranju predstavlja jedan od imenovanih ugovora koji se temelji na načelima uzajamnosti i solidarnosti ugovarača osiguranja koji udružuju određena novčana sredstva u zajednici osiguranja, odnosno, zajednici rizika, a ona se obavezuje da u slučaju nastupanja događaja, koji predstavlja osigurani slučaj, isplati osiguraniku, ili nekom trećem licu naknadu, odnosno, ugovorenu svotu ili učini nešto drugo¹³. Iz ovako određenog pojma ugovora o osiguranju proizilazi da se polazi od shvatanja odnosa osiguranja kao uzajamne prestacije osiguranika i

¹² Čolović V., *Određivanje merodavnog prava za ugovor o osiguranju u pravu Evropske unije*, časopis *Pravni život* 2009., vol.58, Beograd 2009., str. 259

¹³ Član 897. Zakona o obligacionim odnosima

osiguravača (premije na jednoj i naknade na drugoj), mada se služi i izrazom „udruživanje sredstava”¹⁴. Uzajamnost prestacija i postojanje osiguranog slučaja kao budućeg neizvesnog i nezavisnog događaja od isključive volje ugovarača¹⁵, ukazuje na trajnost tako zasnovanog ugovornog odnosa.

2.2. *Određivanje merodavnog prava za ugovor o osiguranju po Uredbi 593/2008*

Pravila Uredbe 593/2008 određuju opšte, odnosno, osnovno, pravilo za određivanje merodavnog prava, koje ne odstupa od onog koje smo, napred, pomenuli. Ono se vezuje za primenu teorije karakteristične prestacije kod nepostojanja autonomije volje i nemogućnosti primene „najbliže veze“, ali sa jednim izuzetkom, koji se tiče redosleda primene. Radi se o istom pravilu koje predviđa i zakonodavstvo Srbije, kao i druga zakonodavstva. U pitanju je opšte pravilo Međunarodnog privatnog prava. Uredba 593/2008 razlikuje i druga pravila, koja se primenjuju, onda, kada nije ispunjen uslov za primenu navedenog opšteg pravila. Moramo, odmah, reći da su ta pravila vezana za različite činjenice, ali da se, na prvom mestu, određuje mesto rizika, odnosno, vezivanje rizika za određenu teritoriju.

Kad su u pitanju ugovori o osiguranju, Uredba 593/2008 razlikuje ugovore, koji se uređuju Prvom Direktivom Saveta 73/239/EEZ od 24.jula 1973. o usklađivanju zakona, uredbi i administrativnih odredbi u vezi sa poslovanjem u oblasti direktnog osiguranja, osim životnog osiguranja¹⁶ od ostalih ugovora o osiguranju. To znači da će se odredba Uredbe 593/2008 primenjivati na ugovore regulisane navedenom Direktivom, bez obzira da li je rizik osiguranja pokriven ili ne u zemlji članici. Isto tako, ova odredba će se primenjivati i na ostale ugovore o osiguranju sa pokrivenim rizicima unutar teritorija zemalja članica. Neće se primenjivati na ugovore o reosiguranju¹⁷.

Ako se radi o ugovorima o osiguranju koji su regulisani navedenom Direktivom, tada će se primeniti pravo, određeno od strane stranaka, u skladu sa članom 3. Uredbe 593/2008. Ako stranke nisu odredile merodavno pravo, tada će se primeniti pravo po mestu sedišta osiguravača (osiguravajućeg društva). Ako je ugovor o osiguranju bliže povezan sa nekom drugom zemljom, tada će se primeniti pravo te zemlje. Uredba 593/2008 je napravila izuzetak, koji se tiče redosleda primene navedenih pravila. To se odnosi na činjenicu, da će se, prvo, primeniti pravilo koje se tiče dužnika karakteristične obaveze (osiguravač), pa, tek onda,

¹⁴ Blagojević B., Krulj V., Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga 2, Beograd 1980., str. 438

¹⁵ Član 898., st.1 Zakona o obligacionim odnosima

¹⁶ First Directive 73/239/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking –up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance (OJ L 228, 16.8.1973.)

¹⁷ Heiss H., Insurance Contract in Rome I: Another recent failure of the European Legislature, Yearbook of Private International Law, vol. 10 (2008), str. 265; član 7. (1,2) Uredbe 593/2008

„najbliža veza“. Ako je moguće primeniti teoriju „najbliže veze“, pre drugih pravila, to će lice, koje određuje merodavno pravo, učiniti¹⁸.

2.3. *Određivanje merodavnog prava kod ugovora o osiguranju koji nisu regulisani Direktivom 73/239/EEZ*

Ako se radi o drugim ugovorima o osiguranju (a ne onim regulisanim navedenom Direktivom), stranke mogu izabrati merodavno pravo po sledećim činjenicama:

a) po pravu mesta u kome prethodi rizik u vreme zaključenja ugovora. Tačka vezivanja je vezana za određeni trenutak u vremenu, a to je zaključenje ugovora o osiguranju. To znači da stranke mogu odrediti merodavno pravo, po mestu, gde je prethodio rizik u navedenom trenutku. Mesto rizika se može promeniti od trenutka zaključenja ugovora do osiguranog slučaja, odnosno, postavljanja nekog drugog spornog pitanja. Postavlja se pitanje da li je uputno da stranke izaberu ovo pravo, ukoliko se može očekivati da se mesto rizika promeni. Osim toga, moramo razlikovati pretnju da će se rizik ostvariti od samog ostvarenja rizika;

b) po pravu mesta prebivališta (sedišta) imaooca polise osiguranja. Kao što smo naveli, Uredba 593/2008 definiše sedište i prebivalište. U ovom slučaju, radi se o sedištu ili prebivalištu imaooca polise, odnosno, osiguranika ili njegovog zastupnika ili ugovarača osiguranja. U istu ravan se stavljaju navedena lica. Nikako ne možemo da ih izjednačimo, imajući u vidu da se za sam ugovor o osiguranju vezuje, jedino, osiguranik. Naravno, može se raditi i o korisniku osiguranja, što može biti sam ugovarač, ali smatramo da je ovaj kriterijum trebalo vezati samo za osiguranika, odnosno, korisnika. Sa druge strane, postavlja se pitanje da li bi se ovaj kriterijum mogao primenjivati i kod osiguranja od odgovornosti, obzirom na prirodu te vrste osiguranja;

c) kod životnog osiguranja, po pravu zemlje čiji je državljanin imalac polise. Ovaj izuzetak, vezan za životno osiguranje, primenjuje se, samo, kod ugovora o osiguranju koji nisu regulisani, napred navedenom Direktivom 73/239/EEZ. I ovde možemo staviti sličnu primedbu, kao i pod b), obzirom da se nije definisalo ko može biti imalac polise. Da li je to osigurano lice ili korisnik? Možda se ova nedomicina može ispraviti, na taj način, što bi se odredilo da to bude lice čije je ime naznačeno u polisi, tj. osigurano lice;

d) kod ugovora, gde su rizici, koji su pokriveni, limitirani za događaje vezane za zemlju članicu, koja nije zemlja u kojoj rizik postoji, onda, po pravu te zemlje. Radi se o situaciji kada se razlikuje rizik koji je pokriven i koji se vezuje za određene činjenice u zemlji članici od rizika koji stvarno postoji u drugoj zemlji članici. Naravno, tada će se primeniti pravo druge zemlje, za koju je rizik stvarno vezan; i

e) ako se imalac polise bavi industrijskom ili komercijalnom aktivnošću, a dva ili više rizika su vezani za te aktivnosti i postoje u različitim zemljama, pravo

¹⁸ Čolović V., nav.delo, str. 265

... koje od tih zemalja ili pravo zemlje u kojoj imalac polise ima prebivalište (sedište). U Uredbi 593/2008 nije navedeno kada će se primeniti pravo po sedištu ili prebivalištu imaoaca polise, koji se bavi navedenim delatnostima¹⁹.

Ako stranke ne izaberu merodavno pravo po navedenim činjenicama, tada će se primeniti pravo zemlje članice za koju je vezan rizik, u vreme zaključenja ugovora o osiguranju²⁰. Znači, u slučaju izostanka autonomije volje od strane stranaka, opet se Uredba „vraća“ na tačku vezivanja koja je, na prvom mestu, navedena u okviru mogućnosti, koje imaju stranke, kod izbora prava. Iako se to u Uredbi 593/2008, izričito, ne navodi, stranke mogu izabrati merodavno pravo za regulisanje ugovora o osiguranju po jednoj od navedenih činjenica. To se odnosi i na navedeno u tački d), obzirom da se ovde „bira“ jedno pravo. Smatramo da navedeni kriterijumi za određivanje merodavnog prava za ugovore o osiguranju koji nisu regulisani Direktivom 73/239/EEZ, nisu do kraja definisani, odnosno, ostavljeno je dosta prostora za različito tumačenje, što nije dobro. To se, naročito, odnosi na rizik, odnosno, na činjenicu da se u Uredbi 593/2008 odstupilo od pojedinih elemenata koji čine rizik, kao element ugovora o osiguranju.

2.4. Merodavno pravo za ugovore o obaveznom osiguranju

Zakonom se propisuje koja su osiguranja obavezna. Najčešće, obavezna osiguranja su osiguranja od odgovornosti. Kad govorimo o osiguranju od odgovornosti, govorimo o zaštiti osiguranika za štetu učinjenu trećem licu prouzrokovanjem smrti, povrede tela ili zdravlja, kao i oštećenja ili uništenja stvari. Ovom vrstom osiguranja pokrivena je odgovornost za štetu koja je nastala iz delatnosti osiguranika, iz posedovanja stvari, iz pravnog odnosa ili iz određenog svojstva kao izvora opasnosti, koji su označeni u ugovoru, odnosno, u polisi osiguranja.

Uredba 593/2008 određuje primenu odredaba i na ugovore o osiguranju koje pokrivaju rizike za koje odnosna zemlja članica propisuje obavezu zaključenja osiguranja. Ukoliko su pravo zemlje članice, za koju je vezan rizik i pravo zemlje članice, koja propisuje navedenu obavezu, različite, primeniće se poslednje pravo. Ipak, derogirajući stavove 2 i 3 člana 7 Uredbe 593/2008, koji uređuje ugovor o osiguranju, zemlja članica može propisati da navedeni ugovor bude uređen po pravu zemlje koja je propisala obavezu zaključenja ugovora. Prilikom donošenja Uredbe 593/2008 bilo je nedoumica oko navedenog, koje su se odnosile na primenu od strane unutrašnjih prava zemalja članica. Dok je npr. Holandija dozvoljava navedeno, Velika Britanija nije.²¹

¹⁹ Čolović V., nav.delo, str. 266

²⁰ Heiss H., nav.delo, str 268; Član 7.(3) Uredbe 593/2008

²¹ Kramer, Conflict of Laws on Insurance Contracts in Europe, The Rome I proposal – Towards Uniform Conflict Rules for Insurance Contracts, M.L.Hendrikse & J.G.J. (eds.), Insurance and Europe, Zutphen: Uitgeverij, Paris, str. 88

2.5. Ostala pravila Uredbe 593/2008 u vezi sa ugovorom o osiguranju

Uredba 593/2008 definiše da će zemlja za koju je vezan rizik biti određena po Drugoj Direktivi Saveta 88/357/EES od 22.juna 1988. godine o usklađivanju zakona, uredbi i administrativnih odredbi u vezi sa poslovanjem u oblasti direktnog osiguranja, osim životnog osiguranja²², dok u slučaju životnog osiguranja, zemlja za koju je vezan rizik će biti zemlja obavezivanja u skladu sa članom 1(1)g Direktive Evropskog Parlamenta i Saveta br. 2002/83/ES u vezi sa životnim osiguranjem.²³ Inače, Direktiva 88/357/EES definisala je zemlje članice za koje je vezan rizik na sledeći način: a) zemlja članica u kojoj se nalazi imovina, odnosno, gde je osiguranje vezano za zgrade ili za zgrade sa njenim sadržajem; b) zemlja članica u kojoj je registrovano vozilo; v) zemlja članica u kojoj je imalac polise zaključio ugovor o osiguranju; i g) zemlja članica u kojoj imalac polise ima prebivalište ili ako je imalac polise pravno lice, zemlja članica, u kojoj se nalazi uprava tog pravnog lica. Iako je definisano da se radi o zemljama za koje je vezan rizik, ovde nalazimo i druge kriterijume za određivanje merodavnog prava. Logično je da rizik najviše preti imovini u zemlji, gde se ona nalazi ili vozilu u zemlji, gde je ono registrovano, kao i u zemlji, gde je zaključen ugovor o osiguranju.

Uredba 593/2008 predviđa i situaciju kada ugovor o osiguranju pokriva rizike vezane za više zemalja. Tada će se smatrati da je zaključeno više ugovora, svaki vezan za pojedinu zemlju članicu. Navedeno se odnosi na ugovore o osiguranju, koji nisu regulisani navedenom Prvom Direktivom. Na ovom mestu, Uredba 593/2008 nije sasvim jasna. Ona ne određuje koje ili koja će se prava primeniti na ugovorne obaveze. Ako će se taj ugovor posmatrati kao više zaključenih ugovora, to znači da je moguća primena više merodavnih prava, za svaki rizik posebno. Ova odredba se odnosi na situacije kada se ne radi o ugovorima o osiguranju koji su regulisani Direktivom 73/239/EEZ.

2.6. Pojam rizika

Obzirom da se kao kriterijum za određivanje merodavnog prava za ugovor o osiguranju, definiše rizik, kao i da Uredba 593/2008 na nedakvatan način koristi ovaj institut, kao tačku vezivanja, kratko ćemo se osvrnuti na definiciju rizika koji predstavlja jedan od osnovnih elemenata osiguranja. Rizik predstavlja mogućnost nastupanja neizvesnog događaja koji ne zavisi od isključive volje zainteresovanih

²² Second Council Directive 88/357/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and laying down provisions to facilitate the effective exercise of freedom to provide services and amending Directive 73/239/EEC (O.J. L 172, 4.7.1988.); Principles of European Insurance Contract Law, prepared by the Project Group „Restatement of European Insurance Contract Law“, Sellier, European Law Publishers 2009., str. 34

²³ Directive 2002/83/EEC of the European Parliament and of the Council concerning life assurance (O.J. L 345, 19.12.2002.)

lica i čije je osiguranje dopušteno zakonom, javnim poretkom i moralom²⁴. Osim elemenata koji čine rizik, a koji se pominju u navedenoj definiciji, moramo imati na umu da se radi i o budućem i o štetnom događaju²⁵. Bez rizika ne može biti ni osiguranja. Ostvarenje rizika predstavlja osigurani slučaj. Rizici moraju biti određeni opštim uslovima osiguranja, obzirom da postoje i isključenja pojedinih rizika, kada osiguravač nije u obavezi da plati štetu, ako se ostvare takvi rizici. Rizik, odnosno, njegovo ostvarenje, može biti vezano za više mesta, tako da taj kriterijum za određivanje merodavnog prava, nije, uvek, pouzdan, odnosno, ne dovodi, uvek, do rešenja.

2.7. Akt o sukobu zakona u osiguranju Norveške

Vrlo su interesantne odredbe i Akta o sukobu zakona u osiguranju, koji je donesen od strane organa za finansijski nadzor Kraljevine Norveške. Upoznaćemo se sa najvažnijim odredbama tog Akta. Akt se primenjuje na direktna osiguranja. Akt posebno definiše državu za koju je vezana obaveza po ugovoru o osiguranju od države za koju je vezan rizik. Naime, država za koju je vezana ugovorna obaveza po ugovoru o osiguranju je država, u kojoj imalac polise ima svoje prebivalište, odnosno, ako je imalac polise pravno lice, onda je to država u kojoj je to lice preduzimalo aktivnosti vezane za ugovor o osiguranju.

Pod državom za koju je vezan rizik, Akt podrazumeva: 1) državu u kojoj se nalazi imovina osigurana ugovorom, 2) državu registracije, ako se radi o ugovoru o osiguranju transporta bilo koje vrste, 3) ako je ugovor o osiguranju vezan za putovanje ili odmor, i 4) država u kojoj imalac polise ima svoje prebivalište, odnosno, ako je imalac polise pravno lice, onda država u kojoj je to lice preduzimalo aktivnosti vezane za ugovor o osiguranju. Ako se radi o ugovoru o životnom osiguranju, osnovno pravilo je da će se primeniti merodavno pravo zemlje za koju je vezana ugovorna obaveza. U slučaju da imalac polise, koji je fizičko lice, ima prebivalište u državi čiji nije građanin, ugovorne strane mogu izabrati i merodavno pravo države čiji je imalac polise građanin. Ako je imalac polise pravno lice i ako je ugovorna obaveza vezana za Norvešku, imalac polise može imati svoje sedište u toj zemlji, a imati državnu pripadnost druge zemlje, i tada ugovorne strane mogu izabrati merodavno pravo te države.

Akt predviđa pravila i za ugovore o neživotnom osiguranju. Ako imalac polise ima prebivalište ili sedište u zemlji za koju je vezan rizik, merodavno pravo za ugovor biće pravo te zemlje. Ako to nije slučaj, ugovorne strane mogu izabrati merodavno pravo između prava države za koju je vezan rizik i prava države u kojoj imalac polise ima prebivalište ili sedište. Akt predviđa i izbor prava putem „najbliže veze“.²⁶

²⁴ Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd 2005., str. 84

²⁵ *Ibidem*

²⁶ Act on Choice of Law in Insurance, Kredittilsynet, The Financial Supervisory Authority of Norway, Translation April, 2007,

http://www.kredittilsynet.no/archive/stab_pdf/01/03/04200064.pdf

2.8. Ранije regulisanje sukoba zakona kod ugovora o osiguranju (Rimska konvencija)

Rimska konvencija o merodavnom pravu za ugovorne obaveze²⁷ ne posvećuje veliku pažnju ugovoru o osiguranju, odnosno, ona se ne primenjuje na ugovore o osiguranju koji pokrivaju rizike koji su se mogli realizovati u zemljama članicama tadašnje Evropske Ekonomske zajednice (u vreme donošenja Konvencije). Određivanje rizika i njegova vezanost za odnosnu teritoriju zemlje članice se definiše po unutrašnjem pravu te zemlje. Isto tako, Rimska konvencija se ne primenjuje ni na ugovore o reosiguranju. Odredbe koje određuju merodavno pravo za ugovore o osiguranju regulisale su se tada Direktivama o neživotnom i životnom osiguranju. Evropska komisija je prezentovala tzv. „Zeleni papir“ sa pitanjima o primeni Rimske konvencije i o njenom modernizovanju, odnosno, o pitanjima vezanim naročito za ugovor o osiguranju.²⁸ Evropska komisija je definisala tri situacije kad su u pitanju ugovori o osiguranju: 1) rizik je vezan za zemlju koja nije članica EU (primena Rimske konvencije), 2) rizik je vezan za zemlju članicu EU i i pokriven je od strane osiguravača koji ima sedište u zemlji članici (primena Direktiva) i 3) rizik je vezan za zemlju članicu i pokriven je od strane osiguravača koji nema sedište u zemlji članici (primena unutrašnjih pravila o sukobu zakona). U skladu sa tim, predložena su i rešenja, koja su se odnosila na definisanje posebnih normi u ovoj oblasti, do preuzimanja odredbi iz Direktiva, a koje su se uključile u Uredbu.²⁹

Pravila za rešavanje sukoba zakona kod ugovora o osiguranju su složene. Koje će se pravilo primeniti zavisi od vrste ugovora o osiguranju, kao i od mesta za koje je vezan rizik. Ukoliko je rizik vezan za zemlje EEA (to su zemlje EU, Island, Lihtenštajn i Norveška), merodavno pravo se određuje po pravilima Rimske konvencije. Praktično, Rimska konvencija štiti pravo stranaka na slobodan izbor merodavnog prava, odnosno, na autonomiju volje. Sa Direktivom o neživotnom osiguranju je drugačije. Ona razlikuje tzv. „velike rizike“, gde je pravo na slobodan izbor merodavnog prava zaštićen, od ostalih rizika, gde je ta sloboda ograničena pravilima po kojima se merodavno pravo određuje po prebivalištu ili sedištu imaoaca polise. Veliki rizici uključuju transport i osiguranje vozila, autoodgovornosti, štetu na imovini i uopšte osiguranje od odgovornosti. Kod životnog osiguranja stranke imaju pravo na slobodan izbor merodavnog prava, ukoliko je to dozvoljeno unutrašnjim pravom EEA zemalja, što znači da je to mesto u kojoj imalac polise ima svoje prebivalište ili sedište. Mora se reći da su odredbe Uredbe 593/2008 mnogo bliže Direktivama, nego Rimskoj konvenciji.³⁰

²⁷ Rome Convention on the law applicable to contractual obligations, O.J. C027/26.01.1998.

²⁸ Possible amendment of the 1980 Rome Convention on the law applicable to contractual obligations, Impact on insurance provisions concernin the law applicable to insurance contracts, Insurance Committee, March 2005,

http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/2005-market-docs/market-2508-05_en.pdf

²⁹ Kramer, nav.delo, str.85

³⁰ Applicable law under Rome I: insurance contracts, <http://www.out-law.com/page-8966>

2.9. Regulisanje sukoba zakona kod ugovora o osiguranju u Zakonu o MPP

U Srbiji se za određivanje merodavnog prava za ugovornu odgovornost koriste pravila Zakona o MPP. Kod odsustva autonomije volje, pomoću teorije karakteristične prestacije, merodavno pravo se određuje po sedištu, odnosno, prebivalištu nosioca (dužnika) karakteristične obaveze u vreme prijema ponude (zaključenja ugovora). Zakon o MPP, u članu 20., predviđa rešenja za veliku većinu ugovora, odnosno određuje, po kojoj će se činjenici odrediti merodavno pravo. Međutim, mora se, na prvom mestu, reći, da je Zakon o MPP prihvatio princip autonomije volje i da u članu 19. određuje, da će se ugovorni odnosi, pre svega, uređivati voljom ugovornih strana.³¹

I kod ugovora o osiguranju, pravilo za određivanje merodavnog prava, određeno je na isti način. Ako nije izabrano merodavno pravo i ako posebne okolnosti slučaja ne upućuju na drugo pravo, kao merodavno pravo za ugovor o osiguranju, primenjuje se pravo mesta gde se u vreme prijema ponude nalazilo prebivalište, odnosno sedište osiguravača. Vreme prijema ponude je kod ugovora o osiguranju specifičnije odrediti, nego kod ugovora o prodaji ili nekih drugih ugovora. To je jedino pravilo, koje se primenjuje na sukob zakona kod ugovora o osiguranju u zakonodavstvu Srbije. Činjenica da Zakon o MPP reguliše u jednoj tački jednog člana navedena pitanja, govori o tome da je potrebno izdvojeno regulisati određivanje merodavnog prava za ugovorne obaveze koje proizlaze iz ugovora o osiguranju.

3. PREDNOSTI I NEDOSTACI U REGULISANJU SUKOBA ZAKONA KOD UGOVORA O OSIGURANJU U PRAVU EU

Uredba 593/2008 posvećuje najveću pažnju ugovoru o osiguranju, u odnosu na ostale pomnute ugovore. To je rezultat praznine, koja je postojala u ovoj oblasti, a koja je bila regulisana napred navedenim Direktivama u oblasti osiguranja. Određene kritike se mogu uputiti navedenim odredbama Uredbe 593/2008. To se odnosi na definisanje primene „najbliže veze“ u situaciji, kada određene činjenice u ugovoru ukazuju da je ugovor vezan za neku drugu zemlju, a ne zemlju, u kojoj se nalazi sedište osiguravača. Ako je, već, Uredba 593/2008 regulisala ugovor o osiguranju kao specifičan, trebalo je, možda, ograničiti ovu odredbu, odnosno, odrediti činjenice koje mogu povezati ugovor o osiguranju sa nekom drugom zemljom. Te činjenice bi se odnosile jedino na predmet osiguranja i mesto rizika. Ne možemo prihvatiti da bi neka druga činjenica mogla da bude tolikog značaja, osim, već spomenutog, sedišta osiguravača, da bi mogla da odredi merodavno pravo. Međutim, ugovor o osiguranju je, kao što smo rekli, specifičan i složen i sadrži niz elemenata koji su od značaja kod određivanja merodavnog prava.

³¹ Član 19. Zakona o MPP glasi: "Za ugovor merodavno je pravo koje su izabrale ugovorne strane, ako ovim zakonom ili međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno."

Problem koji je postojao do donošenja Uredbe 593/2008 sastojao se u tome što pravo EU u oblasti sukoba zakona kod ugovora o osiguranju nije bilo harmonizovano. Kad je u pitanju određivanje nadležnosti, priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka, to nije bio slučaj. Kao što je rečeno, Rimska konvencija je postavila osnove za određivanje merodavnog prava u ovoj materiji, ali to nije bilo dovoljno. Pomenute Direktive nisu u potpunosti regulisale potrebno. Bilo je neophodno definisanje dva seta pravila koja bi se odnosila na ugovore o osiguranju sa rizicima kojisu pokriveni u državama van EU, kao i na ugovore o osiguranju sa rizicima pokrivenim u državama EU.³² Uredba 593/2008 je, u tome, delimično uspeła, mada smatramo da ima prostora za detaljnije i jasnije regulisanje pravila za izbor merodavnog prava.

Uredba 593/2008 je konsolidovala odredbe o sukobu zakona kod ugovora o osiguranju iz Druge Direktive o neživotnom osiguranju, Direktive o životnom osiguranju, kao i Rimske konvencije.³³ Praktično, pravila za određivanje merodavnog prava su definisana tako da, na prvom mestu, primenjujemo opšta pravila, koja su predviđena i za druge ugovore, a, isto tako, ugovor o osiguranju je posebno izdvojen u Uredbi 593/2008.

Uredba 593/2008 nije, na prvom mestu, uzela u obzir osnovni pojam rizika i njegove elemente. Ovaj akt je trebalo, pre svega, da pođe od ostvarenja rizika, odnosno, od zemlje u kojoj je do tog ostvarenja došlo. U vezi sa tim, pravila bi se i razlikovala kod situacija, kada je ostvarenje rizika vezano za više zemalja, od kojih nisu sve zemlje članice. Takođe, Uredba 593/2008 je na jasniji način morala da definiše određivanje merodavnog prava kod obaveznih osiguranja, tj. morala je da uzme u obzir da su većina obaveznih osiguranja, u stvari, osiguranja od odgovornosti. Što se tiče zakonodavstva Srbije, moramo reći da sukob zakona kod ugovora o osiguranju nije regulisan na način koji zahteva sama sadržina tog ugovora.

3.1. Tri pravila za određivanje merodavnog prava i tri vrste ugovora o osiguranju

Iz svega, napred navedenog, moramo izdvojiti tri pravila koja se pojavljuju kod regulisanja sukoba zakona kod ugovora o osiguranju, koja možemo smatrati osnovnim, a koja proizlaze iz opštih i posebnih odredaba Uredbe 593/2008, zatim iz Direktiva, kao i iz Rimske konvencije. Ta pravila za određivanje merodavnog prava kod navedenih ugovora su sledeća: a) pravilo određivanja merodavnog prava putem autonomije volje. Primena autonomije volje proizlazi iz opštih pravila o određivanju merodavnog prava kod ugovornih odnosa. Ne mislimo da će se, u budućoj praksi, koristiti ova mogućnost, imajući u vidu da se stranke, radije, odlučuju za primenu opštih pravila za određivanje merodavnog prava u ovoj oblasti; b) pravo mesta prebivališta ili sedišta osiguravača. Ovo je opšte pravilo, po kome se i određuje merodavno pravo, iako u sebi sadrži nekoliko nedostataka; i 3)

³² Seatzu F., *Insurance in Private International Law: A European Perspective*, Hart Publishing, 2003, str. 262-264

³³ Rome I Regulation,

http://www.lloyds.com/Lloyds_Worldwide/EU_insurance_update/Rome_I_Regulation.htm

pravo mesta rizika. Kod rizika moramo imati u vidu njegovu definiciju kod pojedinih vrsta osiguranja, kao i uslov njegovog postojanja u momentu zaključenja ugovora ili u momentu štetnog događaja. Uredba 593/2008 je mogla na drugačiji način da stavi u odnos mesto rizika koji je pokriven osiguranjem od ostalih činjenica. To se naročito odnosi na obavezno osiguranje. Isto tako, iz svega navedenog se izdvajaju i tri vrste ugovora o osiguranju: 1) ugovori vezani za velike rizike, kao i ugovori o reosiguranju; 2) ugovori o obaveznom osiguranju; i 3) ugovori vezani za ostale, srednje i male rizike.³⁴

Vladimir Čolović, PhD*

INSURANCE CONTRACT IN THE REGULATION (EC) „ROME I“

Summary

The insurance contract is a specific contract, which implies the community of risk and adverse event, i.e. insured event. Therefore, the resolution of conflicts of laws, in this contract, requires the definition of specific rules. In the EU law, the Regulation No 593/2008 (Rome I) has the rules for the determination of applicable law for the insurance contracts. Before adoption of this Regulation, the insurance contract is regulated by the EU Directives in the topic of the coordination of laws, regulations and administrative provisions in the direct insurance, but uncompletely. The regulation of the insurance contract in the EU law is the consequence of the need for final formatting of these rules and for the uniform regulation of this topic. The regulation of the applicable law for the insurance contracts has some faults, but the Regulation No 593/2008 is, generally, great step compared to the earlier regulation of this matter in the Rome Convention and the abovementioned EU Directives. In Serbia, the Act of the Private International Law regulates the applicable law for the insurance contracts, but incomplete.

Key words: *insurance contract, Regulation No 593/2008, conflict of laws, applicable law, risk, insurer, insured.*

³⁴ Kramer, nav.delo, str. 99

* Professor, Institute of Comparative Law, Belgrade, R. Serbia